

ГРАНІ ГУМАНІТАРНОЇ КІБЕРНЕТИКИ

Гуманітарна кібернетика — новий науковий напрям, який має на меті розробку теоретичних підвалин гармонізації розвитку людства як однієї з форм прояву Розуму, у його взаємодії з іншими високоорганізованими природними та штучними системами, а також гармонізації взаємодії різних підсистем цієї системи. Адже прогрес науки і техніки, приносячи вражаючі плоди пізнання — революційні відкриття і технології, водночас породжує нові проблеми, почасти досить тривожні. Саме тому й виникла потреба у виробленні нових наукових і етичних підходів до оцінки цих досягнень.

ЩО ЗАЛИШАЄТЬСЯ ПОЗА «НЕВОДОМ»

Останнім часом постає дедалі більше запитань стосовно таких фундаментальних понять, як Життя, Розум, Цивілізація, мова, мислення, свідомість тощо. Вони жваво обговорюються на численних конференціях, симпозіумах і семінарах, на сторінках наукових видань та в науково-популярній літературі. До них звертаються навіть у засобах масової інформації.

Однак типовою методологічною помилкою багатьох публікацій з цієї проблеми є те, що за еталон Розуму, експліцитно чи імпліцитно, приймають єдину досі відому форму його прояву — людство. Це знайшло яскраве відображення у так званому критерії Тьюринга, в основі якого — теза про неможливість відрізнити дії комп'ютера від дій людини. Показова щодо цього також емблема, яка символізує так звану проблему СЕТІ (Communication with Extraterrestrial Intelligence). Йдеться про проблему, яка розглядає можливості зустрічі з позаземними формами прояву Життя та Розуму і встановлення контакту з ними. Цю емблему (див. рис. 1.), що відображає передусім готовність людства побачити власне віддзеркалення, було прийнято на Першій школі-семінарі з СЕТІ, яка відбулася ще в 1975 р. у Спеціальній астрофізичній обсерваторії АН СРСР.

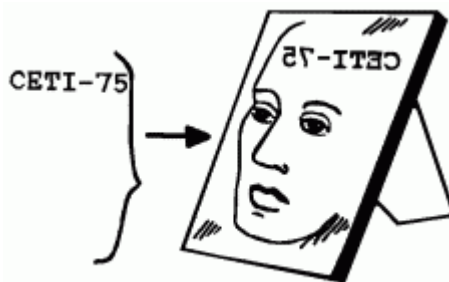

Рис. 1

Такий підхід визначив напрями подальших досліджень ¹. Відомий голландський математик Г. Фрейденталь розробив мову для космічних контактів «Lincos», розуміння якої потребує знань арифметики та елементарної математики. Активізувалися дослідження в галузі створення штучного інтелекту. На ЕОМ почали моделювати окремі, досить довільно визначені операції, що їх гучно назвали «мисленням». Мавп намагалися навчати мови глухонімих, а дельфінів — англійської... Загалом цю ситуацію можна порівняти з тією, що існувала у докоперниківській астрономії, коли панувала птолемеївська модель Всесвіту із Землею в центрі.

Проте дослідження всіх можливих форм прояву Розуму та дискусії, що розгорталися навколо них, привернули увагу наукової громадськості до класичних питань філософії, лінгвістики, психології, біології, засвідчивши недостатність наших теоретичних уявлень про основоположні поняття людського буття. Стала очевидною відсутність адекватного наукового апарату для їх визначення і необхідність пошуку відповіді на запитання, продиктовані часом. Тому на початку 70-х років в Інституті кібернетики АН України автором цієї статті було розпочато дослідження, яке мало на меті розробку нового підходу до **проблеми контакту людства з іншими Розумними і високоорганізованими природними та штучними системами**. Вже саме формулювання проблеми визначило рівень підходу до її постановки та розв'язання.

Теорію іноді порівнюють з неводом, котрий дослідник закидає у море непізнаного. Але у цьому морі можуть існувати об'єкти, які не потрапляють у «невід» і залишаються «поза полем дослідження». Отже, якщо цим «неводом» буде теорія єдиної досі відомої форми прояву Розуму (навіть якби вона існувала), то дослідник не зможе «виловити» інші потенційно можливі форми Розуму і розглянути розвиток реально існуючої його форми в її взаємодії з іншими можливими формами — природними чи штучними.

Теоретична зрілість певної галузі науки визначається її здатністю аналізувати не тільки наявну сукупність об'єктів, а й розмаїття об'єктів, які можна уявити на основі фундаментальних законів цієї галузі. Тому дослідження, присвячене проблемі визначення Розуму, не може обмежуватися вивченням єдиної відомої з досвіду форми його реалізації, а має також розглядати інші теоретично припустимі форми його прояву. Тобто йдеться про необхідність відмовитися від загальноприйнятого підходу, який визнає еталоном Розуму єдину відому форму його існування — людство (образне зображення такої позиції — на рис. 2). Натомість новий підхід має виходити з того, що всі системи, природні або штучні, у тому числі й людство, слід розглядати крізь призму загальної теорії Розуму, побудованої для певного класу систем, який можна вважати «антропоморфним» у загальному розумінні, оскільки людство становить його окремий випадок (див. рис. 3). Цей підхід дає змогу розглянути теоретично відтворену реально існуючу форму Розуму в її розвитку та взаємодії з іншими потенційними та реально існуючими розумними і високоорганізованими — природними і штучними — системами. А це означає можливість будувати прогностичні моделі цієї взаємодії, передбачати негативні наслідки та запобігати їм.

Рис. 2

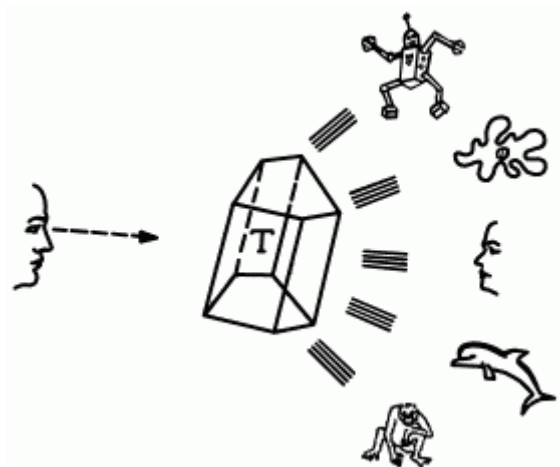

Рис. 3

Теорія Розуму становить цілісну систему, де кожне положення є результатом попереднього теоретичного аналізу: такі фундаментальні поняття, як «розумна система», «цивілізація», «мова розумних систем», «мислення», «свідомість», «рефлексія» тощо, не задаються а рїогї, а виводяться з більш загальних уявлень. Вихідним, найбільш загальним поняттям цієї теорї є поняття зворотного зв'язку. Отже, йдеться про *кібернетичну* теорїю.

Варто підкреслити, що поняття зворотного зв'язку, яке є наріжним каменем кібернетики (ї це розумїли її засновники), згодом відійшло на другий план. Частково це сталося тому, що розробкою питань кібернетики спершу займалися інженери та математики, над якими тяжїли принади математичного апарату. У колишньому Радянському Союзї діяли, крім того, ще й ідеологїчні причини. Тоталїтарна система з її директивним стилем та репресивними методами управлїння не визнавала потреби у зворотному зв'язку. Як наслідок — з офїційної кібернетики це поняття було майже вилучено, а саму її почали ототожнювати з комп'ютеризацією, яка насправдї є лише одним із засобів реалїзацїї зворотного зв'язку як провідної ідеї кібернетики.

Теорїя Розумних систем виходить з того, що функціонування систем даного класу базується на зворотних зв'язках із навколишнім середовищем, а доцїльнїсть поведїнки їх членів може необмежено зростати внаслідок необмеженого нагромадження досвїду. Такї системи є відкритими. Процес їх розвитку до рївня Розумностї та Цивїлізацїї зумовлений виникненням і розв'язанням протирїч, головним з яких (ї водночас джерелом усїх їнших) є протирїччя мїж фактичною обмеженїстю можливостей їндивїдів — членів системи (внаслідок обмеженостї тривалостї їхнього життїя) та принциповою необмеженїстю можливостей самої системи. Системи, якї мають потенцїїні можливостї подолання такого протирїччя, є Розумними, а системи, де це реалїзується, стають Цивїлізацїями. Засоби подолання протирїч названо *унїверсалїями* Розуму та Цивїлізацїї, а засоби реалїзацїї цих унїверсалїї — *унїверсальними категорїями* ².

На відмїну від гуманїзму доби Вїдродження, що ґрунтувався на вїрї в необмеженї можливостї людини та її здатнїсть досягти довершеностї, у теорїї Розумних систем було доведено ³, що розвиток систем, члени яких можуть вдаватися лише до тотожних дїї та набувати тотожного досвїду, буде набагато повїльнїшим, аніж розвиток систем, члени яких виконують рїзноманїтнї дїї та нагромаджують рїзноманїтний досвїд (ми назвали такї системи *неоднорїдними*). Отже, *необмежений розвиток їндивїдуальностї становить необхідну умову розвитку систем даного класу, ї тому вїн має бути їх головним прїоритетом*.

Нагадаємо про вїдомий бїологїчний експеримент над популяцією пацюків, коли було видїлено найсмїливїших і найвинахїдливїших з них. Цих тварин та їхнїх нащадків позначили. Відтак штучно створили скрутне становище, коли популяцїї довелося шукати вихїд з пастки. Через деякий час його знайшов один із позначених пацюків. Згодом усїх позначених тварин було вилучено з популяцїї. Але пацюки плодяться дуже швидко, ї у популяцїї знову з'явилися «винахїдливї і обдарованї». Ѓхнїх нащадків теж позначили, а коли популяцїя знову опинилася у штучно створеному глухому кутї, її врятував теж один з позначених пацюків. П'ять разів вилучали «винахїдливих і обдарованих» разом з їхнїми нащадками і штучно створювали скрутнї обставини. Пїсля п'ятої «чистки», коли популяцїя потрапила у пастку, її вже не було кому рятувати, ї вона загинула.

Цей експеримент може пїдказати чимало сумних аналогїї з подїями в їсторїї людства ї нашої країни зокрема.

МЕТАЕТИКА І МЕТАПРАВО

Якщо виникнення нових напрямів науки і техніки поставило багато запитань, які засвідчили недостатність наших наукових уявлень про фундаментальні проблеми Життя та Розуму, то подальший розвиток цих напрямів, а також поява і стрімкий прогрес наприкінці минулого століття нових галузей медицини та біології породили багато нових проблем — уже суто етичних і правових.

Одна з них — *проблема межі* припустимого втручання штучного у природне. Йдеться про втручання в організм людини (заміна природних органів на штучні, пересадка органів тощо); у продовження роду людського (різні засоби і способи його штучного продовження); у розумову діяльність людини («штучний інтелект» у вигляді персональних комп'ютерів, Інтернету, віртуальної реальності тощо); в індивідуальність та особистість людини (клонування); у природне функціонування різноманітних форм еволюції Життя на планеті (примусове нав'язування антропоїдам нового, неприродного для них засобу комунікації — навчання мавп людської мови за допомогою жестів, клавіш тощо та поневолення дельфінів з метою «визначення рівня їхнього розвитку» чи то службового або розважального використання); у цілісність Космосу задля його «освоєння».

Усе це свідчить про недостатність наших етичних та правових уявлень для сучасного (годі вже й казати про майбутній) рівня науки і техніки. Склалася ситуація глобальної дисгармонії. Людство потрапило в неї на зламі третього тисячоліття, і ця ситуація загрожує самому його існуванню. Воно переживає дисгармонію з навколишнім середовищем та із самим собою, що має наслідком екологічні катастрофи та нескінченні спалахи насильства і кровопролиття. А це означає нагальну необхідність і невідкладність перегляду існуючих етичних та правових засад.

Заклики до їх переоцінки з позицій «глобальних проблем та загальнолюдських цінностей» лунають уже давно, і філософія глобальних проблем — глобалістика — стала визнаною галуззю науки. Не аналізуючи поняття «загальнолюдські цінності» (цьому присвячені численні дослідження), зазначимо лише, що, на нашу думку, воно не може бути основою перегляду сучасних етичних та правових уявлень. І не тільки через його розпливчастість та невизначеність (на що вказують навіть прихильники такого підходу), а насамперед через його обмеженість.

Цю обмеженість можна проілюструвати на такій загальній категорії, як *категорія презумпції*, котра є підґрунтям будь-якої етичної та правової системи. Наведемо класифікацію презумпцій, необхідну для подальшого аналізу порушених проблем ⁴. Презумпції можна розрізнати:

— за *характером*: протиставляти презумпції *стверджувальні* (наприклад, «ніхто не може бути позбавлений...») та *заперечні* («забороняється...», «не дозволяється...»); *поширювальні* («усі», «кожен», «будь-хто», «ніхто не...» тощо) та *обмежувальні* (коли заборона чи дозвіл стосуються тільки певної частини членів суспільства);

— за *статусом*: *експліцитні* чи *імпліцитні*;

— за *методологією*: презумпції, що ґрунтуються на *нормі* (тобто на категорії ідеальній), та на *узусі* (категорії емпіричній).

Презумпції відкритих демократичних суспільств є стверджувальними, поширювальними та експліцитними. Вони урочисто проголошуються як основоположні принципи розбудови суспільства у відповідних документах (деклараціях, хартіях тощо) чи як

максими, що визначають прийняття рішень у конкретних галузях людської діяльності (презумпція невинуватості у судочинстві, презумпція психічного здоров'я у психіатрії).

Презумпції закритих тоталітарних суспільств є заперечними, обмежувальними та імпліцитними. Вони ніде не проголошуються, але неодмінно виконуються. Радянська імперія — наочний приклад цього. Навіть у фашистській Німеччині людиноненависну ідеологію, викладену в «Майн кампф», не було проголошено у будь-якому офіційному документі на кшталт декларацій чи чогось подібного. Презумпції протилежних типів суспільств відрізняються також за методологією (див. табл. 1), бо підміна норми узусом є одним з головних засобів у маніпулюванні свідомістю членів суспільства.

Тип суспільства	Параметри презумпцій		
	Характер	Статус	Методологія
Відкриті	Стверджувальні	Експліцитний	Норма
	Поширювальні		
Закриті	Заперечні	Імпліцитний	Узус
	Обмежувальні		

Знайомство з власними презумпціями певного сучасного суспільства дає змогу однозначно визначити його тип. Однак на підставі презумпцій, які існують у суспільстві стосовно «інших» (відносно людства) систем, з'ясувати його тип неможливо. Адже так звані відкриті суспільства з цього погляду не відрізняються від закритих. У свідомості (чи підсвідомості) його членів глибоко вкорінене уявлення про «іншого» як неодмінно потенційно ворожого та небезпечного. Тобто йдеться про *презумпцію ворожості до всього іншого* — відмінного, незвичного.

Згадаємо перший закон робототехніки: «Робот не повинен завдавати шкоди людині». Тут уже міститься припущення про можливу шкоду. А тема «мовчання Космосу» невіддільна від побоювань «агресії з боку інших космічних цивілізацій».

Люди безцеремонно вторглися в Океан, який для виду *Homo sapiens* є фактично якісно іншим середовищем існування. Адже його глибинні закономірності й досі не відомі. Тим більше не відомі закономірності можливого розвитку Розуму в такому середовищі. Однак це не зупинило тих, хто примусово перемістив дельфінів — найрозвиненіших «корінних» мешканців океану — у штучно створені, незвичні для них умови задля «наукових досліджень» та «службового використання». Усе це свідчить про *презумпцію власної вищості*, тобто зарозумілої впевненості у своїй «унікальності» та «вищості» щодо всього живого на планеті, а звідси — у своєму праві чинити суд усюди та над усіма.

На початку 70-х років автор цієї статті очолювала проект «Дослідження можливості встановлення інформаційного контакту з дельфінами». Вже тоді я запропонувала розглядати проблему вивчення дельфінів та встановлення контакту з ними як окремий випадок проблеми контакту людства з невідомою системою, яка гіпотетично могла сягнути рівня Розуму чи навіть Цивілізації⁵. Сама ідея презумпції розумності в суспільстві, де не було навіть презумпції невинуватості, викликала шалений опір не тільки представників мілітаристськи спрямованого «службового використання» дельфінів, а й багатьох впливових біологів. Вони а ргіогі визначили «стелю» розвитку дельфінів.

Належної підтримки ця ідея не знайшла і серед учених із тих суспільств, які прийнято вважати відкритими.

Таким чином, виникло зачароване коло. Для того, щоб визнати неможливість примусового утримання дельфінів у неприродних для них умовах, треба було довести, що вони «розумні»; але для будь-якої істоти продемонструвати свою «розумність» у неприродних для неї умовах — приблизно те ж саме, що для людини відстояти свою невинуватість, сидячи у в'язниці. Тому я відмовилася брати участь у дослідженнях, спрямованих на військове використання дельфінів, та й на будь-яке інше, в основі якого — примус.

Отже, так звані відкриті суспільства у своєму ставленні до «інших» природних чи штучно створених систем виступають носіями тих самих стереотипів, що й суспільства закриті, і в цьому плані *людство поводить себе як система закрита*. І тоді виникає цілком слушне запитання: чи може система, що є закритою «назовні», бути справді відкритою «всередині»? Події кінця ХХ та початку ХХІ століть примушують багато що переоцінити в цій площині; переконують у необхідності шукати загальнолюдські цінності не всередині самої системи, а виводити їх із значно загальніших уявлень — таких, як *метаетика і метаправо*.

Поняття «метаправо» з'явилося на початку 50-х років завдяки розвитку космічних досліджень. Одним з його перших поборників був Ендрю Дж. Хейлі — видатний американський юрист, автор першого великого дослідження, присвяченого правовим та соціологічним аспектам космічних польотів. Він заперечував проти поширення сфери дії чинних систем права — з їхніми недоліками та ідеологічними обмеженнями, внутрішніми конфліктами і непослідовностями — під виглядом «міжнародного права» на «зовнішній простір та небесні тіла». Насправді це, на його думку, є поширенням наших земних конфліктів і нетерпимості у Всесвіт, який потенційно міг би відкрити для людства нову еру — еру миру, співробітництва та блискучих успіхів у науці і філософії⁶.

За аналогією з терміном «метаправо» можна запропонувати термін «метаетика», який охоплює не тільки «загальнолюдські цінності», властиві лише одній формі прояву Розуму, а й ті, що притаманні Розуму як такому. Йдеться про підхід, який дає можливість аналізувати й оцінювати морально-етичні норми «своєї» системи через «магічний кристал» метаетики, що є необхідною умовою рефлексії цих норм для їх свідомої зміни чи вдосконалення. Адже так само, як людство колись побачило свою планету з Космосу, воно має побачити себе очима інших, нехай лише потенційно можливих, форм прояву Розуму (рис. 4). Такий погляд збоку може стати потужною мотивацією до самовдосконалення.

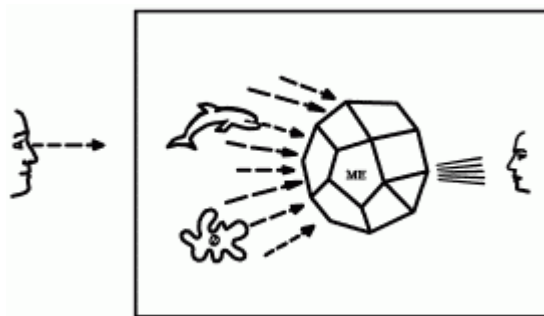

Рис. 4

Концептуальною основою метаетики є теорія Розумних систем. А оскільки ця теорія є кібернетичною, то й дослідження, здійснювані на її основі, — теж *кібернетичні за методологією*. Водночас *об'єктом* досліджень тут виступає людство — як окремий

випадок систем зазначеного класу. А *кінцева мета* таких досліджень — пошук шляхів гармонізації розвитку людства як системи у його взаємодії з іншими (нехай тільки потенційно можливими) Розумними і високоорганізованими природними та штучними системами, а також гармонізації його власних підсистем на засадах метаетики та метаправа.

З огляду на це, є підстави говорити про новий, *гуманітарний напрям кібернетики*. Його характерна ознака — поєднання *строго наукового апарату, розробленого на основі теорії, і гуманітарності цілей та завдань*.

ВЗАЄМОДІЯ ПРИРОДНОГО РОЗУМУ ЗІ ШТУЧНИМ ІНТЕЛЕКТОМ

Розвиток систем розглядуваного класу до рівня Розумності та Цивілізації — це процес виникнення і розв'язання протиріч. А універсалії та їхні універсальні категорії є засобами розв'язання цих протиріч. Тому все, що заважає розвитку універсальних категорій та дотриманню головного пріоритету системи, стає злочином проти Розуму⁷. Поняття *злочину проти Розуму* є однією з найважливіших складових метаетики.

У цьому контексті розглянемо деякі аспекти взаємодії природного Розуму зі штучними інтелектуальними системами (ІС). Спинімося на головних з них. *Категоричний імператив* цієї взаємодії полягає в тому, що штучні ІС мають право на існування тоді, і тільки тоді, коли вони звільняють природний Розум від уніфікованих рутинних дій, які забирають багато часу і тому заважають розвитку індивідуальності та особистості (а це головний пріоритет класу Розумних систем). При цьому важливо мати гарантію, що ІС за жодних умов не перетворяться на «обмежувальників» чи «спокусників» природного Розуму. А це може статися, з одного боку, через принципову інтелектуальну обмеженість штучних ІС, яка здатна призвести до тиражування їхніх копій серед споживачів, що загрожуватиме інтелектуальному розвитку членів системи. Тобто таке тиражування може заважати реалізації головного пріоритету системи і тому буде злочином проти Розуму.

З другого боку, об'єктивна перевага штучних ІС над людиною у швидкодії викликає спокусу перекласти на них власну відповідальність, наприклад за життя та здоров'я людини (комп'ютерна діагностика у медицині); а міфологізована перевага у «неупередженості» та «непідкупності» — спокусу довірити комп'ютерам долю, честь та гідність людини (у судочинстві), покласти на них відповідальність за її майбутнє життя (у педагогіці) тощо. Усе це несе загрозу для духовного розвитку людства, оскільки *персональна відповідальність* членів Розумних систем зазначеного класу є універсальною категорією Розуму, а її порушення — злочином проти Розуму⁸. Отже, не комп'ютерне страховисько з популярних трилерів, а власна необачність та зарозумілість загрожують найголовнішому надбанню розвитку людства — неповторності кожної людини.

В ідеальній моделі справді відкритого суспільства, де права його членів не тільки декларуються, а й гарантуються, можна уявити існування певної «інстанції» (чогось на зразок Суду) *для захисту права членів системи на необмежений розвиток їхніх інтелектуальних та духовних потенційних можливостей* від необережного і безвідповідального втручання «штучного» у «природне». А фахівцям, які займаються розробкою та впровадженням штучних інтелектуальних систем, що можуть вплинути на розвиток індивідуальності та особистості людини, слід вийти за межі професійної ейфорії як з приводу вже досягнутого, так і майбутніх перспектив, і замислитись над своєю моральною відповідальністю перед суспільством сьогоднішнім і прийдешнім.

КОЛЕКТИВНА ПАМ'ЯТЬ СИСТЕМИ

До універсальних категорій Розуму належить *Колективна пам'ять системи*. Вона складається з *внутрішньої*, тобто пам'яті членів системи, та *зовнішньої* — пам'яті, яка не залежить від терміну життя членів системи і навіть терміну існування самої системи (пам'ятки писемності — від наскельних малюнків до Інтернету, пам'ятки матеріальної та духовної культури). Колективна пам'ять системи є засобом подолання протиріччя між обмеженістю можливостей нагромаджувати досвід окремим індивідом та необмеженістю можливостей системи. Тому вільний доступ членів системи до колективної пам'яті системи (чи то внутрішньої, чи то зовнішньої) — необхідна умова розвитку Розуму та Цивілізації, а будь-яке обмеження доступу членів системи до колективної пам'яті системи, вилучення будь-якого досвіду чи пошкодження пам'яті слід розцінювати як злочин проти Розуму та Цивілізації.

Отже, обмеження можливостей поповнювати колективну пам'ять власним досвідом, обмінюватися думками і поглядами, заборона доступу до джерел знання та інформації, приховування інформації, її вилучення з колективної пам'яті системи (із зовнішньої чи з внутрішньої пам'яті системи через знищення її носіїв — членів системи) є злочином не лише проти людства як конкретної форми розвитку Розуму та Цивілізації, а й проти Розуму та Цивілізації взагалі, якщо припустити можливість існування інших Космічних цивілізацій та їхню потенційну потребу у досвіді людства.

Питання про злочини проти колективної пам'яті, на жаль, сьогодні досить актуальне. А вже наприкінці другого тисячоліття та на початку третього ми стали свідками знищення бібліотеки в Сухумі та найдавніших пам'яток культури в Афганістані, заборони в Афганістані жінкам навчатися і багатьох інших подібних явищ. При цьому частина людства, яка вважає себе «цивілізованою», виявилася безпорадною, неспроможною протистояти цим діям. І не через брак сили, а через брак етичних і відповідних правових норм, необхідних для протидії та запобігання подібним злочинам. А оскільки такі норми мають бути спільними для всього людства як цілісної системи, то потрібна негайна їх розробка та легітимізація⁹.

ПРИНЦИП ПРЕЗУМПЦІЇ РОЗУМНОСТІ

Увійшовши за науково-технічним розвитком у космічну еру, людство, за своїм духовним та етичним рівнем ще залишається на докосмічній стадії.

Провідні зарубіжні науково-технічні установи — такі, як Дослідницький центр NASA у Каліфорнії, Міжнародний космічний університет (США), Центр радіофізичних і космічних досліджень Корнуельського університету (США) та інші, здійснюють широкі дослідження, спрямовані на осмислення соціальних наслідків виходу людства у Космос. Ідеться про прогнозування того, який вплив матиме поширення застосувань космічних технологій на життя кожної людини, аналіз економічних (наприклад зміни в системі страхування), політичних (використання даного фактора різними політичними угрупованнями, у тому числі екстремістськими) та інших наслідків можливого прийому сигналів від космічних цивілізацій чи прямих контактів з ними. Втім, питання про взаємозв'язок виходу людства в Космос з необхідністю переходу свідомості людства на новий — космічний — рівень досі не ставилося. На наукових дискусіях, присвячених проблемі позаземних цивілізацій, здебільшого розглядаються можливості існування в Космосі інших форм життя та Розуму, принципова ймовірність зустрічі з ними та встановлення контакту тощо. Але питання про те, чи *гідне* людство приєднатися до спільноти Космічних Цивілізацій, як правило, не обговорюється. Спроба порушити це

питання була зроблена на 44-му Конгресі Міжнародної астронавтичної федерації у Граці (Австрія) 1993 року [10](#).

Якщо повага до прав людини є необхідною умовою вступу країни до спільноти цивілізованих держав, то логічно припустити, що повага до прав інших форм Життя та Розуму має бути неодмінною умовою приєднання нашої Цивілізації до спільноти Космічних Цивілізацій. Тому визнання та проголошення запропонованого нами Принципу презумпції розумності щодо будь-якої, раніше не відомої форми прояву Життя, яка може виявитися формою прояву Розуму, мало б засвідчити початок *Космічної ери* у розвитку людства. Ідею Принципу презумпції розумності і проект Декларації Презумпції Розумності [11](#), розроблений автором разом з О.О. Зарецькою та іншими колегами, підтримали вчені різних країн — США, Великої Британії, Франції, Швейцарії, Фінляндії. Однак подальші кроки щодо реалізації проекту, які було запропоновано іноземними колегами в ході його обговорення, виявились неможливими через відсутність фінансової підтримки в Україні. Отже, Декларація Презумпції Розумності ще чекає на своє проголошення та легітимізацію.

11 вересня 2001 р. світ дізнався про жахливі події, які стали викликом Розуму та Цивілізації. І, мабуть, настав час міжнародній спільноті зрозуміти доконечну потребу прийняти **Конституцію людства як форми прояву Розуму**.

Незалежно від того, є людство єдиною формою прояву Розуму у Всесвіті чи однією з багатьох його форм, *ми відповідальні перед Всесвітом за збереження неповторності нашого Розуму*.

I. Krein

Грані гуманітарної кібернетики

Резюме

Обґрунтовується актуальність розробленого автором нового наукового напрямку — гуманітарної кібернетики, особливістю якого є поєднання кібернетичної методології з гуманітарністю цілей та завдань. З позиції принципів метаетики розглядаються етичні аспекти розвитку людства як однієї з форм прояву Розуму та його взаємодії з іншими природними і штучними високоорганізованими системами. Обговорюються перспективи майбутніх досліджень в галузі гуманітарної кібернетики, обґрунтовується необхідність подальшої розробки принципів метаетики як засад метаправа.

I. Krein

Aspects of Humanitarian Cybernetics

Summary

The importance of a new trend of science evolved by the author — humanitarian cybernetics is substantiated, its principal distinction being cybernetic methodology together with humanitarian ideology. Ethical aspects of the evolution of mankind regarded as a particular form of Intelligence and its interaction with other highly organized natural and artificial systems are treated from the stand-point of the principles of metaethics. Perspectives of humanitarian

cybernetics are discussed, further researches into metaethics as the foundations of metalaw being considered a first priority.

© КРЕЙН Ірма Марківна. Кандидат філологічних наук. Старший науковий співробітник Міжнародного науково-навчального центру інформаційних технологій і систем ЮНЕСКО/МІПІ НАН України та Міністерства освіти і науки України (Київ). 2002.

¹ [\[до тексту\]](#) Див.: Гинджлис Л.М., Каплунов М.Б., Карашев Н.С., Крейн И.М., Кузнецов Ю.П. и др. Программа исследований по проблеме связи с внеземными цивилизациями // АН СССР: Науч. совет по комплексной проблеме «Радиоастрономия». — М., 1973. — 47 с.

² [\[до тексту\]](#) Бібліографію основних праць див.: Крейн И.М. Естественный Разум и искусственный интеллект. III. Internet как этап развития внешней памяти Разумных систем (постановка проблемы) // Управляющие системы и машины. — 1999. — № 5. — С.62—67.

³ [\[до тексту\]](#) Крейн И.М. «Разумные» системы сложного устройства в средах сложных конструкций // Препр. АН УССР. Ин-т кибернетики; 88—53. — К., 1988. — 38 с.

⁴ [\[до тексту\]](#) Докладніше про це див.: Крейн И.М. Презумпции в общественном сознании // Мова та культура. — Т. 1. — Вип. 3. — К., 2001. — С. 74—85.

⁵ [\[до тексту\]](#) Крейн И.М. О соотношении уровня развития и способов переработки, хранения и передачи информации // Методологические проблемы кибернетики (Матер. II Всес. конф.). Т. I. — М., 1970. — С. 307—311; Крейн И.М. Контакт человека с дельфином как частный случай установления связи с другими цивилизациями // Вторая науч.-тех. конф. по космической радиосвязи (Тез. докл.) — М., 1971. — С. 55—56.

⁶ [\[до тексту\]](#) Haley A.G. Space Law and Government. — N.Y.: Appleton — Century — Crofts. — P. 394.

⁷ [\[до тексту\]](#) Крейн И.М. Аксіологічні аспекти розвитку Розуму та Цивілізації // Проблеми метаетики та метаправа. Права людини в Україні. Інформ.-аналіт. бюл. — Вип. 19. — К.: Укр.-амер. бюро захисту прав людини, 1996. — С. 27—38.

⁸ [\[до тексту\]](#) Докладніше див.: Крейн И.М. Естественный Разум и искусственный интеллект // Управляющие системы и машины. — 1997. — № 4—5. — С. 98—102.

⁹ [\[до тексту\]](#) Перші кроки в цьому напрямі (збірка «Проблеми метаетики та метаправа») зроблені групою науковців, об'єднаних у Міжнародну дослідницьку асоціацію «Глобальні проблеми розвитку Розуму і гуманізації міжнародних, міжетнічних, міжконфесійних та міжособистісних відносин» (див.: Вестник международного комитета гражданской дипломатии / Междунар. комитет гражданской дипломатии, Междунар. фонд гуманитарных инициатив.— М., 2001. — № 2. — С. 43—44).

¹⁰ [\[до тексту\]](#) Krein I.M. An Ethic of Intelligence // 44-th Congr. of the Intern. Astronaut. Federation, 16—22 Oct. 1993, Graz, Austria. — Paris, 1993. — 3 p. — (Prepr. IAA/9/2-93-794).

¹¹ [\[до тексту\]](#) Див: Зарецька О.О. На шляху до метаетики та метаправа // Проблеми метаетики. — С. 82—91.